

PAPER DETAILS

TITLE: XAVIER DE MAISTRE'IN ODAMDA YOLCULUK ESERİNDE MEKÂNIN KESFİ

AUTHORS: Derya ADIGÜZEL ÖZBEK

PAGES: 1439-1450

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1755397>

Yayın Geliş Tarihi: 06.05.2021

Yayına Kabul Tarihi: 14.12.2021

Online Yayın Tarihi: 31.12.2021

<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.933904>

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Cilt: 23, Sayı: 4, Yıl: 2021, Sayfa: 1439-1450

ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

XAVIER DE MAISTRE’İN ODAMDA YOLCULUK ESERİNDE MEKÂNIN KEŞFİ

Derya ADIGÜZEL ÖZBEK*

Öz

Çalışma, Xavier De Maistre tarafından, 1794 yılında kaleme alınan, Odamda Yolculuk kitabının mekân anlatısı, konu edinmektedir. Yapıt, yazarın kırk iki günlük oda hapsini, özgürlük yorumu olarak edebiyat eserine dönüştürmesidir. Yazar, yolculuk deneyimi üzerinden mekânı yani odasını, bedeni aracılığı ile hem kendisine hem de okuyucuya sorgulatar. Sorgulama; mekân-beden-şey karşılaşmalarına dayalı fenomenolojik bakış açısının ürünüdür. Bu da kitabı, mekânı anlamada, barındığı edebi içeriği ile bir kaynak haline getirmektedir. Çalışmada kitabın oda üzerinden kurduğu mekân anlatısı, fenomenolojik çalışmalara düşünceleriyle yön veren Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty ve Bachelard üzerinden analiz edilmektedir. Bu analiz sonucu yolculuk anlatısı üzerinden, mekân-beden-şey karşılaşmalarına dayanan ve mekânı keşfetmeye imkân veren fenomenolojik bir anlatı yöntemi ortaya konmaktadır. Eseri biçimlendiren yolculuk deneyiminin izleği, çalışmanın akışını ve strüktürünü belirlemektedir. Bu strüktür, mekânın keşfini olanaklı kılan anlatı yöntemi ile sonuç yerine yolculuğun önemsendiği açılma ilerler. Odamda Yolculuk kitabı üzerinden izleği oluşan mekânın keşfi anlatısı; mekân tasarımı, üretimi ve düşüncesinin alışlagelmiş kalıplarının dışında hangi biçimlenişler ve kavramsal kurgular ile şekilleneceğine ilişkin yöntem önerisi olarak geliştirilmeye açık bir yapı ortaya koyar.

Anahtar Kelimeler: Mekân, Beden, Şey, Mekânın Keşfi, Odamda Yolculuk

THE EXPLORATION OF SPACE IN XAVIER DE MAISTRE’S WORK “A JOURNEY ROUND MY ROOM” (VOYAGE ATOUR DE MA CHAMBER)

Abstract

This study addressed the space expression of the book “Voyage autour de ma chambre” (“A Journey Round my Room”) written by Xavier De Maistre in 1794. The book is the transformation of author’s prison life of forty-two days due to a duel into a literal work

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Adigüzel Özbek, D. (2021). Xavier De Maistre’in Odamda Yolculuk eserinde mekânın keşfi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23 (4), 1439-1450.

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü. ORCID: 0000-0002-6607-0103, d.adiguzel@iku.edu.tr.

somehow as an interpretation of freedom. Through the experience of journey, the author questions and has the reader question the space. This makes its an important source in understanding the space with its different and literal content. Questioning via the journey in the book is the product of a phenomenological perspective based on space-body-thing encounters. Based on this point, conceptual structure of book's space expression is shaped through Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty and Bachelard who shaped phenomenological studies with their thoughts. Via the narration of journey, such structure puts forth the exploration of space which resists space-body-object encounters, is ambiguous, has fuzzy boundaries and extends towards eternity. Path of the journey experience with a limited time also determines the flow and structure of this study.

Keywords: Space, Body, Thing, Exploration of Space, A Journey Round my Room

GİRİŞ

"Gerçekten de, herkesten gizlenerek çekilebileceği küçücük bir odası bile olamayacak kadar bahtsız, terk edilmiş olabilir mi insan?" (Maistre, 2016: 6).

"Odamda Yolculuk" iki yüz yirmi altı yıl önce 1794 yılında Xavier De Maistre tarafından kaleme alınmıştır. Kitap, bir düello sonucu odasında kırk iki gün hapse mahkûm edilen yazarın, dışarı ile tek bağlantısı hizmetlisi olduğu süreci konu edinmektedir. Yazar, hapis hayatını, bir tür özgürlük olarak yorumlayarak edebiyat eserine dönüştürür. "Beni bir şehri dolaşmaktan men ettiler. Hepsi bu. Ama bütün bir evreni bana bıraktılar: Uçsuz bucaksızlık ve sonsuzluk emrime amadedir" (Maistre, 2016, s.115). Yazar, Odamda Yolculuk kitabında yaşadığı zihinsel yolculuğu, o kadar sever ve benimser ki devam kitabı niteliğinde olan "Odamda Gece Seferi"ni yazar. Kitapların yazıldığı dönemde Xavier'in tarzında yani zihinsel yolculukları konu edinmeye çalışan farklı yazarlar da olur (Perrot, 2013).

Dünyanın tüm zenginliklerini ve güzelliklerini barındıran, çevresi otuz iki adım olan odasında yolculuğa başlar. "Kırk iki gün bitecek ve böyle bir süre, son derece hoşnutlukla yolculuk ettiğim zengin ülkenin tasvirini tamamlamaya yetmeyecek" (Maistre, 2016, s.87). Anlatıcı rolünü üstlendiği kitabında hastalara, fakirlere, imkânı olmayanlara hatta evrenden sıkılanlara seslenir, onlara odalarında yolculuğu önerir. "Okur da günün birinde ruhunu tek başına dolaştırmayı başarırsa kendinden hoşnut kalabilir; bu yeteneğin ona sağlayacağı zevkler, olası yanlışları dengeleyebilecektir" (Maistre, 2016, s.23).

Odasındaki hapislik durumu Xavier'e göre beden ile ilişkilidir, ancak bedeni hapsedebilirler. Oysaki ruhu özgürdür, onu her yere gönderebilmektedir. Yazar burada bedenin arzularını ve bedenin bu arzulara hizmet edişini ifade etmektedir. Ruh olarak nitelendirdiği de akıl ve bilincidir. Akıl ve beden ayrımında, hayvan olarak betimlediği bedene karşı akıllı seçmekte; bunu da kitapta şu şekilde ifade etmektedir. "Yaptığım çeşitli gözlemler sonucunda, insanın bir ruhtan ve bir

hayvandan oluştuğunu fark ettim. Bu iki varlık kesinlikle birbirinden ayrıdır, fakat birbirinin içine öylesine girmişler ya da öylesine üst üste durmaktadırlar ki, bu ayrımı yapabilmek için ruhun hayvan üzerinde belli bir üstünlüğünün olması gerekir” (Maistre, 2016, s.16). Yazar çağının politik kargaşasından uzaklaşmak istediği ve Descartes ve Pascal’cı bir felsefi görüş benimsediği için oda gezginini savunmaktadır. Hayvan olarak tanımladığı beden ve aklın kendisi olan ruh, düalisttik bir yapı oluştur (Perrot, 2013). Ancak beden-akıl birlikteliği Descartes’den farklıdır. Beden ve akıl heterojen birlikteliğin yapı taşıdır ve bir oluş halinde vardır. Bedenini bırakarak aklı ile yolculuk yapar. Fakat bu yolculuklar, beden içinde bulunduğu mekân ve nesneler ile şekillenir ya da onları şekillendirir.

“Beni odama, dünyanın tüm nimetlerini ve zenginliklerini içeren o nefis memlekete cezalandırmak için mi sürmüşlerdi?” (Maistre, 2016, s.116). Oysa ki yazar için bu, şartsız, koşulsuz ve sonsuz bir özgürlük deneyimi içinde keşiftir. Bu keşif yolculukları, fiziksel mekânın özelliklerini konu alarak zihinsel mekâna yapılmaktadır. Böylelikle her keşif, mekânı yeniden yapılandırmaya kapı aralamaktadır. Yolculuklarda, odanın dört duvarının eridiği, nesnelerin ruhunun kendisine eşlik ettiği, mekân ve zamanın yeniden kurulduğu anlaşılmaktadır. Aklı, her zaman göndermez bazen de akılları çağırır, eski arkadaşlar, felsefeciler ve bilim insanlarının ziyaretçisi olduğu görülür. Odada yer alan nesneler keşfedilmesi gereken, kendi varlığını ve mekânı sorgulatan ayrı bir varlıktır. Yazar, beden-mekân-nesne ilişkisini bulunması ve aranması gereken fakat yolculuğu hiç bitmeyen bir karşılaşma olarak anlatır. Bir edebiyat eseri olarak Odamda Yolculuk kitabının, beden-mekân-nesne karşılaşmalarına dayanan fenomenolojik yapısının çözümlenmesi, çalışmanın problematiğini oluşturmaktadır.

Fenomenoloji olayların ideal varlığını inceleme yöntemi olarak eleştirel ve açıklayıcı bir yaklaşımdır. Fenomenoloji aracılığıyla anlamakla/yapmak, bilmekle/çizmek arasındaki boşluk birleştirilerek deneyime odaklanılır. Maddeleştirmeden ya da idealize etmeden olaylar ve olgular, varoluşları içinde anlaşılmaya çalışılır (Adıgüzel, 2015). Ebedi eserler, imgelem dünyasının somutlaşması sonucu ortaya çıktıkları için mekânsal kurguları ve anlatıları, fenomenolojik içeriklere dayanmaktadır (Köseoğlu ve Botan, 2019). Çalışmaya konu olan “Odamda Yolculuk” özünde, mekân-beden-nesne karşılaşmalarına dayalı fenomenolojik bir anlatıya temellenmektedir. Bu da Odamda Yolculuk kitabını, mekân anlamada, barındırdığı farklı ve edebi bakış açısı ile önemli bir kaynak haline getirmektedir.

Eser, yolculuk deneyimi izleğinde, mekân-beden-nesne karşılaşmalarına dayanan, mekânın yeniden keşfedilmesine imkân veren fenomenolojik anlatıya dayanmaktadır. Fenomenolojik mekân anlatısı hem çalışmanın kavramsal yapısını hem de yöntemini oluşturur. Kitabın, mekân-beden-nesne karşılaşmalarına dayanan anlatısı, fenomenolojik çalışmalara düşünceleri ile yön veren Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty ve Bachelard üzerinden analiz edilerek çalışmanın kavramsal çerçevesi çizilmektedir. Mekân-beden-nesne karşılaşmalarının olanaklar barındıran

fenomenolojik anlatısı, mekânının yeniden keşfini tartışmaya açarak mekânı konu edinen disiplinlere farklı açılımlar sunar.

ODAMDA YOLCULUK'DA MEKÂN, BEDEN, ŞEY KARŞILAŞMALARI

“Kendi varoluşunu böyle genişletmekten hem yeri hem göğü işgal etmekten ve deyim yerindeyse, kendi varlığını ikiye katlamaktan daha çekici bir haz olabilir mi?” (Maistre, 2016 s.23). Burada Maistre, Heidegger’e benzer bir yaklaşım izler; oda hem gök hem yerdir. Gökten yere uzanan düzlemde de varlık kendini ikiye katlamakta yani katmanlaşmaktadır. Heidegger’e göre de var oluşun temel koşulu; yeryüzü, gökyüzü, ölümlüler ve tanrılar dörtlüsü içinde bir araya gelmelerdir. Yeryüzünde olmak zaten göğün altında olmaktır (Heidegger, 1971; Sharr, 2011). Maistre, yolculukları aracılığıyla yer ve gök arasında seyahat ederken aynı zamanda bedeninin sınırladığı fiziksel mekânı genişleterek, fiziksel mekân içinde zihinsel mekânı kurmaktadır.

Maistre yolculuğa tek başına çıkmıştır, fakat “hizmetçisinden ve köpeğinden felsefe ve insanlık dersleri alarak” ilerlemektedir (Maistre, 2016, s.69). Diğer bir deyişle; bedenler, onun için herhangi bir nesne değil, bir kültür nesnesi olmaktadır. Başka bedenler ile her şeyden önce kendi bedeni aracılığıyla karşılaşmaktadır (Merleau-Ponty, 2005). Bedeni özneyken, başka bedenler kendi beni için nesnedir. Ancak, diğer bedenlerden ders almaya başladığında, kendi bedeni nesne, diğer bedenler özne konumuna geçmektedir. Bu da Merleau-Ponty’nin belirttiği, bedenin hem özne hem de nesne olarak mekânı biçimlendirişine benzemektedir. Kitaptaki bu anlatı, “ben benim bedeniyim (I am my body)” ve “bedenim olmasaydı, benim için mekân da olmazdı” diyen Merleau-Ponty’nin beden algısı ile örtüşmektedir (Merleau-Ponty, 2005).

Yazar, bedenini geride bırakarak akıllı ile yolculuk yapar. Akıl yolculukları aynı zamanda varlığının orijinini de genişleterek yeniden kurar. Maistre’in, beden ile akıl birlikteliğini aktarışı, “insan bir vücut ve bir ruh değil, bir vücut ile bir ruhtur” (Merleau-Ponty, 2010, s.26), diyen Merleau-Ponty’nin bütüncül beden algısı ile aynı zemine oturmaktadır. Ayrıca, Merleau-Ponty, dışımızdaki her varlığa, bedenimiz üzerinden erişildiğini, böylelikle erişilen her varlığın insani özellikler kazanıp bir ruh ve vücut karışımı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir (Merleau-Ponty, 2010). Maistre, bu görüşü bir adım daha öteye taşıyarak bedenin kendisine dışarıdan bakarak da yeni inşalar kurabileceğini aktarır. Bedenin bir deneyimi gerçekleştirirken, kendini dışardan izleyebilmesi eserde şöyle aktarılmaktadır: “Kendine hareket ederken bakmak ya da kendi sistemime göre ifade edersem, hayvanın işleyişini incelemek ve içinde yer almadan, onu çalışırken görmek için ruhu kullanmak son derece güçtür. İşte, insanın yapabileceği en güç numara budur” (Maistre, 2016, s.22).

Maistre, bedeni odadayken, aklını ve ona bağlı olarak ruhunu arzuladığı her yere, görmeyi istediği her güzelliğe gönderebilmektedir. Aklın bu seyahatleri sayesinde odadaki deneyimi, yatak, çalışma masası, koltuk, tablo gibi nesneleri

algılayışı değişmekte yeniden kurulmaktadır. “Algı, bedenın dünyayla kurduğu bir salınım ilişkisidir. Beden, önce bir durumun içinde oluşuyla dünyayı algılar, sonra dünyanın algısı bedene eklemlenir; bu ilişki dünyayı ve bedeni aynı anda var eder” (Zengin, 2013, s.139). Kitapta, her adım, başka bir düş ve buna bağı ilişki türü üretir. Boudan’un dediğı gibi, her düşünce kendine özgü belirli bir mekâna dayanır ve düşünce, mekândan yola çıkarak kendi soyut (düş) mekânını oluşturur (Boudon, 2015). Akıl bir gezgindir, gezgin aklın imkânları ile beden, yataktan çalışma masasına, çalışma masasından koltuğa, koltuktan kütüphaneye, kütüphaneden tablolara mekânın topoğrafyasını biçimlendirmektedir.

Odanın duvarları hakkında tek bilğimiz, çevresinin otuz iki adım olduğudur. Duvar, fiziksel bir araç olarak sonlu mekânı tanımlar, Maistre’e göre duvar, üzerinde asılı tablolar olduğ için anlamlıdır (Maistre, 2016). Perec (2017), benzer yaklaşımla bir tablo astığında, duvarı unuttuğunu, duvarın arkasında ne olduğunu, neyi ayırdığını bilmediğini dile getirir. Duvar tablolar için vardır, fakat tablo astığında duvarı unutmuştur. Duvarı unutarak, tabloyu da unutmuştur, böylece duvar tabloyu öldürmüştür. Bunu önlemek için sürekli duvarı ve tabloyu değiştirmek gerekmektedir (Perec, 2017). Fakat, Maistre’in odasındaki tablo; aklını, canlı çiçeklerle sevgilisinin odasına gül ile gittiğı güne götürür. Diğer bir değişle tablo yani nesne ile karşılaşması yolculuğı mümkün kılmaktadır (Maistre, 2016, s.84). Tablo, duvarı yok etmektedir, ancak akıl ile girdiğı nesne ilişkisinde farklı gezilere zemin hazırlamaktadır. Böylelikle her bir nesne mekândaki sınırından kurtularak, bedenın algısı ile mekânda sonsuz olasılıklı deneyime olanak sağlamaktadır. Mekân-beden-nesnenin her karşılaşması, mekânı anlamada ve anlatmada farklı olanaklar barındırır.

Maistre, nesneler üzerinden mekânla, dünyayla bağlantı kurar. Maistre’nin nesneleri anlatışı, Kartezyen düşünceyle birlikte gelişen deneyimden kopuk soyut bir indirgemeyi ifade eden nesne kavramı yerine Husserl’in “şey” tanımına yakındır:

“...Her algılamada algılanan bir şey, her duyumsamada duyumsanan bir şey, her düşünmede düşünülen bir şey, her sevmede sevilen bir şey vardır. Her bir edinim yöneldiğı bağlantı kurduğı “bir şey” vardır. ...Bilincin bir nesneye yönelimi, şeyle kurulan durağan bir ilişki değildir. Yönelimsel bilinç, her türünde, deneylenenin görüsel bir biçimde kendisine sahip olmaya çalışır; apaçıklığa ulaşmaya çalışır. Bu bilincin amacıdır” (Husserl, 2003, s.15).

Burada şey; yaşam içinde statik, değişmeyen bir durum değil, yönelmiş zihin ile mekân içinde yeniden kurulmaya devam edendir (Husserl, 2003). Şeyler, mekân ve zaman bütünlüğü içinde deneyim aracılığıyla mekânı anlamamıza imkân verirler (Adıgüzel Özbek ve Ertürk, 2017):

“...şeyler, karşısında düşünüp taşınacağımız yalın ve tarafsız nesneler değillerdir; her biri bizim için bir tutumu simgeler, bir

tutumu anımsatır, bizde olumlu olumsuz tepkiler uyandırır; bir insanın kendisini çevrelediği nesnelerden, yeğlediği renklerden, dolaşmaya gittiği yerlerden, o insanın zevki, kişiliği, dünyaya ve dışarıdaki varlıklara karşı tutumu okunur” (Merleau-Ponty, 2010, s.30).

Yukarıda yapılan alıntılar Maistre'nin anlatısının nesne değil, “şey” kavramına yakın olduğunu göstermektedir. Kitapta farklı nesne anlatıları da şey kavramına dayanmaktadır, örneğin: “Koltuk mükemmel bir mobilyadır; özellikle tefekküre yatan herkese son derece elzemdir. Uzun kış gecelerinde, kalabalık toplantıların gürültülü patirtisinden uzakta yavaşça içine gömülmek, kimi zaman hoş, her zamansa ihtiyatlı bir tavidir” (Maistre, 2016, s.13). Koltuğun kalabalık toplantılardan uzakta içine gömüldüğü zaman onda uyandırdığı hoş hissi aynı zamanda ona katıldığı bir baloyu hatırlatır ve akli balolara doğru hareket eder. Şey hatıralara yolculuk yaptırmış, bu yolculukta hatıralarını mekânsallaştırmıştır.

Maistre için odadaki en önemli şey, yataktır. Yatak oda içinde şeydir, ancak mekân içinde mekândır; o yüzden, bu kadar önemli ve elzemdir ve bu durumu şöyle dile getirir: “Bir yatakta doğar bir yatakta ölürüz. İnsan soyunun ilginç dramları, gülünç komedileri ve korkunç trajedileri oynadığı gerçek sahnedir burası. Çiçeklerle süslü bir beşiktir; Aşk Tanrıçası'nın tahtıdır; mezardır” (Maistre, 2016, s.15). Yatak ile beden ilişkisi, oda ile yatağın topografik ilişkisinin benzeridir. Beden yatakta, yatağın sağladığı imkan ile pozisyon olarak biçimlenir ve biçimlendirir; benzer şekilde oda yatağın yerini, yatağın yeri de odayı biçimlendirir. Bu ilişkiler bütünü de belleği harekete geçirir (Perec, 2017). Oda-yatak ve yatak-beden ilişkisinde görüldüğü üzere beden; şeyleri mekâna, mekânı şeylere dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Şey olarak yatak mekânda basitçe konumlanan değildir, mekânı kendi içinde geliştirir. Yatak oda içinde bir şeyken, aklın seyahati ile mekân olmuştur. Bu noktada mekân mı/şey mi, mekânın şeyi mi/şeyin mekânı mı ikilikleri yerini bir arada biçimlenişlere bırakmaktadır.

Odadaki tek laf edilemeyecek kusursuzluktaki şey, ona bakan herkes için aynadır (Maistre, 2016). Ayna, derinlikli algılanan ancak yüzeysel, var olan fakat ulaşılamayan, aynısı sanılan ama ters imgeler üretir, böylece salt bir nesne olmanın ötesine geçer. “Çirkinliğin kendini tanıyıp aynayı kırması çok enderdir. Etrafımızdaki aynalar ne kadar çoğalsa ve ışıkla hakikati geometrik bir kesinlikle yansıtırsa da boşunadır. Tam ışınlar gözümüze girip bizi olduğumuz gibi resmedeceği anda, kendimize olan sevgimiz aldatıcı prizmasını bizimle görüntümüz arasına yerleştirir ve bize bir tanrısallık sunar” (Maistre, 2016, s.65). Aynaya bakan beden, gerçekken; aynadaki beden, sanal bir görüntüdür. Mekân ve beden bu sanallıkta çoğalır, gerçek ve sanal ayırt edilemeyecek hale gelir. Gerçeklik arayışına giren beden, bu sürekli oluş içerisinde ya tüm aynaları yok edecek ya da Maistre'nin bahsettiği tanrısallığa yönelecek ve yeniye yaratacaktır.

Maistre, “Odamda Yolculuk”da hatıralarını mekânsallaştırdığı ölçüde, mekânı da yeniden biçimlendirir. Her biçimlenişte mekân, birbiri içinde türeyen bir

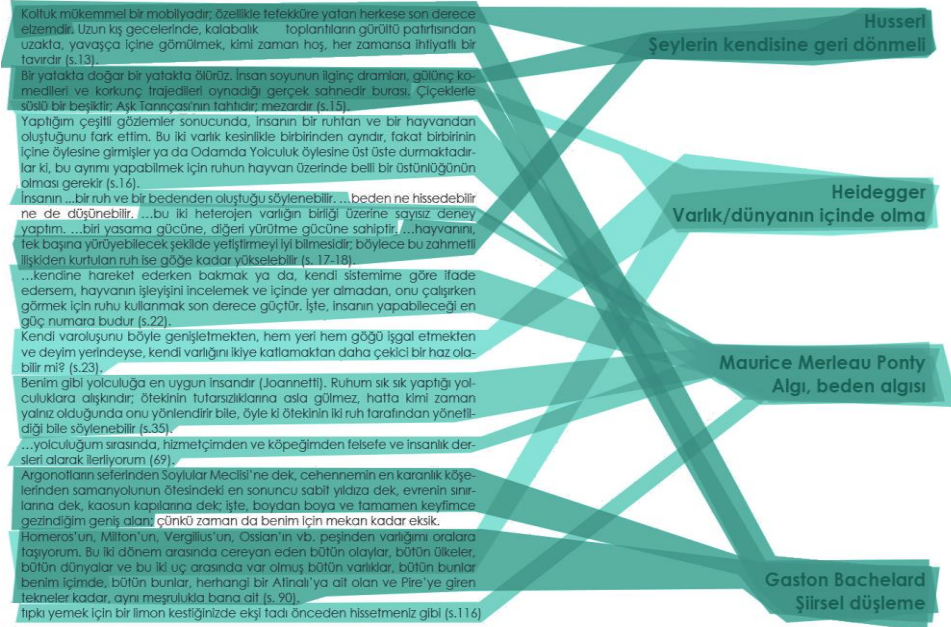
sonsuzluğa uzanmaktadır. Hareketsiz hatıralar mekânsallaşır, mekânsallaştıkları ölçüde sağlamlaşır, kök salar (Bachelard, 2013). Böylelikle, “hayalgücünün kavradığı mekân, geometricinin ölçümüne ve düşüncesine teslim edilmiş kayıtsız bir mekân olarak kalmaz” (Bachelard, 2013, s.28). İnsanın hatırladığı mekân, hiç görmediği, yaşamadığı fakat geçmişine ait olduğunu hissettiği yerleri de alarak genişler (Perec, 2017). Bu mekânlar, sonsuz çeşitlilik içinde birbirlerinin içinden türeyerek çoğalır, aynı organizmanın farklı bileşenlerini oluşturarak, bir tür mekânsal fauna yaratır (İleri, 2017, s.201).

Maistre cezası bitip sokağa ilk çıktığı zamanı, tanıdık bildik mekânlarla karşılaşmasını “tıpkı yemek için bir limon kestiğinizde ekşi tadı önceden hissetmeniz gibi” diye ifade eder (Maistre, 2016, s.116). Merleau- Ponty, bir duyunun, diğer duyular ile ilişkisini ve bunun nasıl bir deneyim yarattığını bal ile açıklamaktadır. Balın ağızda bıraktığı şekerli tat, aynı balın yapışkan varoluşu ve yoğun kıvamının, dokunmada bıraktığı his gibi olmaktadır (Merleau-Ponty, 2010). Özgürlüğüne kavuştuğunda mekân karşılaşması tadı çağırarakta, algılanan her nitelik öbür duyulara kapı açmakta, bedeninin odadaki yolculuğu inşa edilmektedir.

“Odamda Yolculuk” kitabının fenomenolojik bakış açısına temellenen anlatısı; mekân mekânla, mekân bedenle, mekân şeyle, beden bedenle, beden şeyle, beden mekânla, şey şeyle, şey bedenle, şey mekânla şeklinde uzanan farklı olasılıkları ve olanakları içinde barındıran karşılaşmalar üzerine kurulmaktadır. Çalışmada bu karşılaşma anlatısı, yukarıda detaylı aktarıldığı üzere fenomenoloji düşüncesine yön veren Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty ve Bachelard üzerinden çözümlenmiştir. Karşılamaların meydana geldiği anlatıda, mekânı yeniden keşfetme olasılığı barındıran açılımlar yer alır. Bu açılımlar bir sonraki bölümde görselleştirilerek tartışmaya açılmaktadır.

KARŞILAŞMANIN OLANAKLARI: MEKÂNIN KEŞFİ

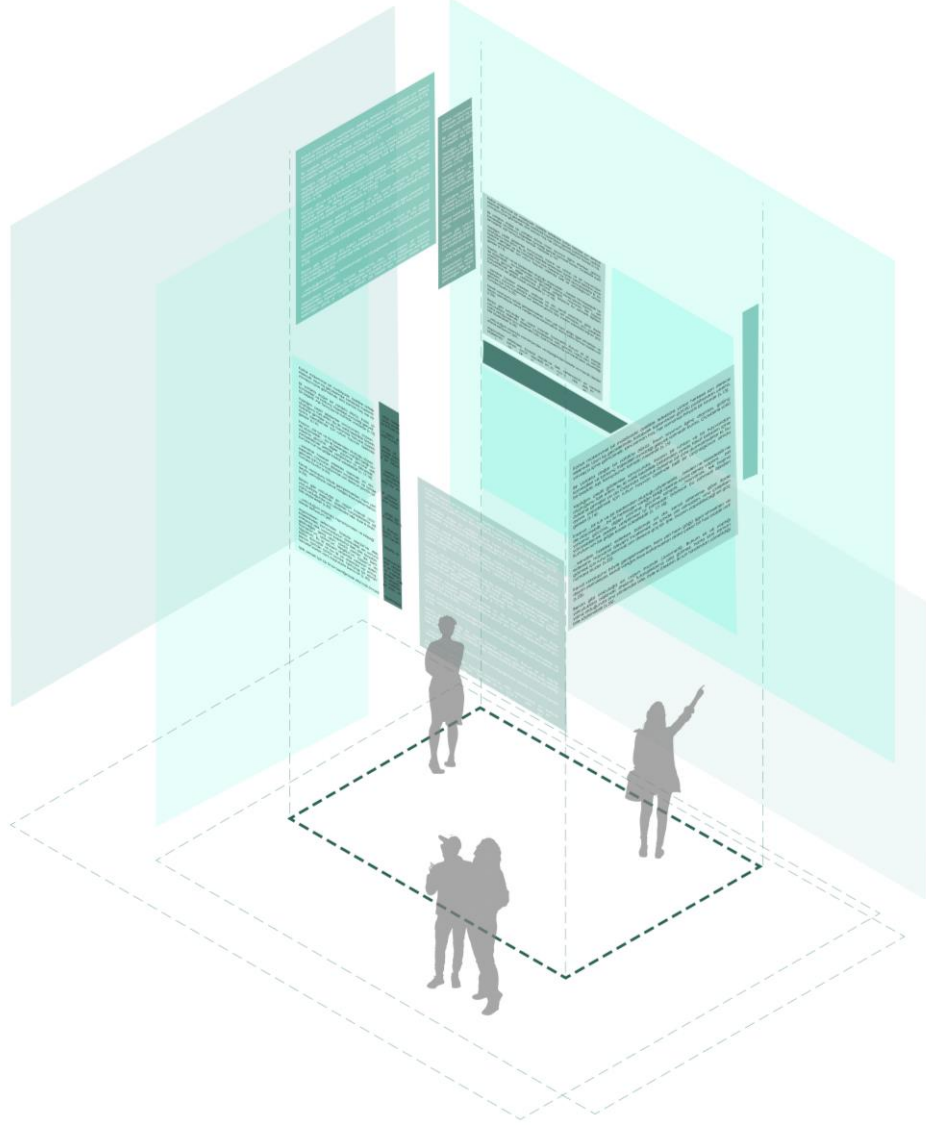
“Odamda Yolculuk”un mekân anlatısı, Husserl, Heidegger, Merleau-Ponty ve Bachelard’ın fenomenoloji düşüncesi aracılığı ile çözümlenerek analiz edilmiştir. Kitapta hangi anlatının hangi fenomenolojik düşünceye karşılık geldiği Diyagram 1’de gösterilmektedir. Diyagram 1, eserin fenomenolojik bakış açısına temellenen beden-şey-mekân karşılaşmaları üzerinden mekânın keşfini olanaklı kılan anlatısının imgeleşmesidir.

Diyagram 1: Mekânın Keşfinin Fenomenolojik Anlatısı

Diyagram 1’de imgesel olarak ifade edilen kitaptaki metinlerin, fenomenoloji düşüncesi ile ilişkisi şu şekildedir: Heidegger “dünyanın içinde olmak” (Heidegger, 1971) kavramı ile anlamı bulmaya çalışmıştır. Maistre de Heidegger gibi yer ve gök arasında, varlığını genişleterek katlamakta, böylece dünyaya kök salmakta ve bunu “...bütün olaylar, bütün ülkeler, bütün dünyalar ve bu iki uç arasında var olmuş bütün varlıklar, bütün bunlar benim içimde” (Maistre, 2016, s.90) şeklinde ifade etmektedir. Fenomenolojinin kurucusu olan Husserl ise “şeylerin kendisine geri dönmekten” (Husserl, 2003), ancak bu şekilde şeylerin tanımlanabileceğinden bahseder. Husserl, bilinci nesnelere yöneltmiş, yaşantı ile yaşanan şey arasındaki bağlantıya odaklanmıştır. Husserl’in şeylere yönelim çağrısına uymuş gibi Maistre yatağına, koltuğuna yönelmiştir. Benzer şekilde, duvarlar yerine, duvarı anlamlı kıldığını düşündüğü tablolara yönelir, duvarları bulanık bir zeminde tablolar için oluşturur. Diğer yandan, yazarın, yatak, koltuk, tablo gibi şeylere yüklediği anlam ve yolculuğundaki önemi Bachelard’ın “şiirsel düşünme”si (Bachelard, 2013) ile de ilişkilendirilmektedir. Bachelard nesnelerin ve mekânın, beden ve hafıza ile ilişkisini psikanalitik ve semantik yönleriyle şiirsel olduğunu dile getirir (Bachelard, 2013). Şiirsel düşünme, Maistre’in yatağı ile bağı, koltuğuna gömülüp kabuğuna çekilirken dünyaya açılması, tablolar duvarları yok ederken anıların derinliklerinde gezmesidir. Şiirsel düşünme ile yöneldiği şeylere, Maistre, bedeni aracılığı ile ulaşmaktadır. Bedeni vasıtasıyla diğer bedenlere, şeylere, hatta kendi bedenine erişmektedir. Merleau-Ponty’nin de belirttiği gibi beden ile dünya arasında birbirini tamamlayan algı yoluyla oluşan bağlar vardır (Merleau-Ponty, 2010).

Maistre odasında yolculuk yaparken, fiziki bir mekân içinde zihinsel mekâna yolculuk eder. Fiziksel ve zihinsel mekân sınırlarının birbirinin içinde eridiği, anlatısını inşa eder. Bu anlatıda, beden-şey-mekân karşılaşmalarının olasılıklar ve olanaklar barındıran yapısı mekânı keşfetmemize imkân verir. Eserin fenomenolojik içeriğine temellenen mekânın keşif anlatısı Diyagram 2'deki gibi imgeleşir. Diyagram 2'de anlaşılacağı üzere odanın zemini ve duvarları vardır. Ancak, yerde olmak göğün altında olmak anlamı taşıdığından odanın tavanı yoktur. Kitaptaki duvar anlatısı, her okuyucu tarafından farklı algılanarak kurgulanabilir, bu da var olan ancak zemine basmayan bir duvar imgesi üretir. Ayrıca, dört duvarın nasıl kurulacağı ve birbiri ile ilişkisi okuyucunun algı dünyasına bırakıldığında net sınırlar tanımlamaz. Bir zemin mevcuttur, fakat beden hareket ettikçe, zeminde değişerek yeniden kurulur. Böylelikle, her anlatı ile mekânın orijini değişmekte, diğer yandan her mekân anlatısı, okuyucu tarafından farklı açılardan sonsuz çeşitlilikte imgeleştirilebilmektedir. Okuyucu kendi imgelem dünyasında, yazarın kurduğu anlatı ile karşılaşarak, mekânı keşfederek imgeleştirir.

Diyagram 2. Mekânın Keşfinin İmgeleşmesi

“Odamda Yolculuk”da fiziksel yani iskan edilen mekândan, düşünülen, hayal edilen mekâna yapılan her yolculuk anlatısı, okuyucunun mekânı keşfetmesini sağlar. Keşfedilen mekân ile anlatılan mekân birinin içine geçer. Sınırların bulanıklaştığı bu düzlemde, beden-şey-mekân karşılaşmaları gerçekleşirken, sonsuz çeşitlilikte mekân keşfi gerçekleşerek, imgeleşebilir. Yeni mekânın olanakları ile çalışma da sonuç yerine yolculuğun önemsendiği açılıma ilerler.

SONUÇ YERİNE YOLCULUK

“Odamda Yolculuk” eserinin oda anlatısı bir içkinlik düzleminde oluşur ve bu durum karşılaşma eksenini ile eşleşir. Anlatı ile oluşturulan zihinsel mekân, fizikselliği ile var olan mekânın önüne geçer. Yazarın anlatı kurgusu, her okuyucu tarafından farklı şekilde imgeleşerek çeşitli olanaklara açılır. Çalışma kapsamında bu olanak karşılığını mekânın keşfi söyleminde/kavramında bulur.

“Odamda Yolculuk”, mekâna, mekânın hissettirdiklerine ve düşündürdüklerine, oda ve yolculuk anlatısı ile odaklanır. Oda, yazarı bedenden sonra saran ilk kabuktur ve dünyaya açıldığı yerdir. Bu durum kitapta, sonsuz yolculuklara imkân veren odaya sahip olmayan insanları “bahtsız ve terk edilmiş” (Maistre, 2016, s. 6) olarak nitelemesi ile desteklemektedir. Oda, bedenin bulunduğu, varlığını konumlandığı yer olarak gerçek ve fiziki mekândır. Yolculuk ise bedenin, mekânın içinde, dışında, varlığında ya da yokluğunda bir pozisyon alması ile başlar. Yolculuk ile akıl, hatıraların, düşüncelerin, hayallerin yarattığı zihinsel yani sanal mekândadır. Bedenin gerçek mekânda, aklın ise sanal mekânda olduğu söylenebilir. Mekân; sanal ile gerçeğin, beden-şey-mekân ile karşılaştığı yolculukta varlık kazanır. Bu fenomenolojik anlatı sonucu; mekânın keşfi, beden ile ilişkili olarak muğlak, karşılaşmaların olanakları ile sınır(lı)sız ve şeyler ile ilintisiyle kararsız bir bağlama sahip bir deneyim biçiminde karşımıza çıkar. Mekânın keşfi, sanal ile gerçek arasında, sonsuz sınırlılıkta/sınırlı sonsuzlukta, belirli muğlaklıkta/muğlak belirliliktedir.

Yukarıda mekânın keşfine ilişkin ulaşılan sonuçların yanında eserin fenomenolojik anlatısının, mekâna bağlı devingen bir zaman tariflediği söylenebilir. Mekân-beden-şey karşılaşmaları yolculuk boyunca süren devingen bir zaman yaratır. Kitapta bu devingen zaman, hapislik durumunun bitip sokağa çıktığı ilk anda, mekânın tat duyusu ile ilişkili olarak farklı mekân ve zaman ilişkilerini hatırlatmasında görülür. Uzun zamandır görmediği mekânlar ile ilk karşılaşması ile farklı zamansallıklar ve mekânsallıklar başlar. Bu da mekânın keşfedilmek için barındırdığı açılımları ve devingen varoluşunu gösterir.

Sonuç olarak, “Odamda Yolculuk” kitabı üzerinden fenomenolojik anlatısı analiz edilmeye çalışılan mekânın keşfi, mekân tasarımı, üretimi ve düşüncesinin alışlagelmiş kalıplarının dışında hangi biçimler ve kavramsal kurgular ile şekilleneceğine ilişkin düşünceler geliştirmenin peşindedir. Fenomenolojik bakış açısında olduğu gibi mekân, sorular ve cevaplar ile sürekli değişerek ve dönüşerek yolculuğuna devam eder. Mekân bir anlatıdır ve her okunuştaki sürekli oluş halini sürdürerek yeniden keşfedilir. Anlatı ile oluşturulan mekân, fizikselliği ile var olanın önüne geçer. Yazarın anlatı kurgusu, her okuyucu tarafından farklı şekilde imgeleşerek çeşitli olanaklara açılarak mekânın keşfedilmesini sağlar.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, D. (2015). Şiirsel imgelem olarak mekânı düşlemek: Gaston Bachelard'ın mekân düşüncesi. 4. *İçmimarlık Sempozyumu* bildirileri içinde (ss.181-186). İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel Özbek, D. ve Ertürk, Z. (2017). Mekânı anlama üzerine süreç odaklı bir yaklaşım. *Tasarım Kuram*, 13 (24), 79-89.

Bachelard, G. (2013). *Mekânın poetikası*. A. Tümertekin (çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Boudon, P. (2015). *Mimari mekân üzerine; Mimarlık epistemolojisi üzerine deneme*. A. Tümertekin (çev.). İstanbul: Janus Yayıncılık.

Heidegger, M. (1971). *Poetry, Language, Thought*. A. Hofstadter (çev.). New York: Harper & Row.

Husserl, E. (2003). *Fenomenoloji üzerine beş ders*. H. Tepe (çev.), Ankara: Bilgesu Yayınları.

İleri, C. (2017). *Yararsız bir mekâna dair. Mekân Fesmekân* içinde Sonsöz (ss.151-248). İstanbul: Everest Yayınları.

Köseoğlu, E. ve Botan, M. (2019). Peyami Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanında algısal mekân ve yeniden imgeleme. *Mimarist* sayı 1, 81-86.

Maistre, X. (2016). *Odamda yolculuk*. I. Ergüden (çev.), İstanbul: Kırmızı Kedi.

Merleau-Ponty, M. (2005). *Phenomenology of perceptio.*, C. Smith (çev.), London: Taylor and Francis eLibrary.

Merleau-Ponty, M. (2010). *Algılanan Dünya*, Ö. Aygün (çev), İstanbul: Metis.

Perec, G. (2017). *Mekân feşmekân*. A. Ufuk Erkay (çev.), İstanbul: Everest Yayınları.

Perrot, M. (2013). *Odaların tarihi*. Ş. Evirgen (çev), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Sharr, A. (2011). *Mimarlar için Heidegger*. V. Atmaca (çev.), İstanbul: YEM Yayınları.

Tepe, H. (2012). Giriş. *Fenomenoloji üzerine beş ders* içinde önsöz (ss.1-31) Ankara: Bilgesu Yayınları.

Zengin, N. (2013). Görülmeyi görmek: Et kavramı üzerine. Z. Direk (ed.), *Dünyanın Teni Merleau-Ponty Felsefesi Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Metis.